

Avrupa Refah Rejimleri ve Türkiye’de Öznel İyi Oluş

Ümmügülüm Aysan¹

Öz

Bu çalışmanın temel amacı Avrupa Yaşam Kalitesi araştırması (2012) verilerine dayanarak, Avrupa ve Türkiye’deki öznel iyi oluş seviyelerinin, refah rejimi tartışmaları bağlamında mukayeseli analizini ortaya koymaktır. Öznel iyi oluş yaşam memnuniyeti ve mutluluk gibi bilişsel ve duygusal bileşenlerden oluşan çok boyutlu bir kavramdır. Kişilik yapısı, cinsiyet, yaş, gelir, medeni durum gibi bireysel özellikler yanında ülkenin ekonomik durumu, toplumsal yapı ve politik yapı gibi makro faktörlerden de etkilenir. Dolayısıyla bireylerin ve toplumların yaşam kalitesine etki eden refah devletinin ve sosyal politikaların nitelikleri de öznel iyi oluş seviyelerine tesir etmektedir. Analiz sonuçları sosyal politika uygulamalarının kurumsallaştığı gelişmiş refah rejimlerinde öznel iyi oluş seviyelerinin az gelişmiş refah rejimlerine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Mutluluk ve yaşam memnuniyeti Sosyal Demokrat ülkelerde en yüksek iken, Güney Avrupa ve Post sosyalist refah rejimlerinde en düşük seviyelerdedir.

Anahtar Kelimeler

Öznel iyi oluş • Mutluluk • Yaşam memnuniyeti • Refah devleti • Eşitsizlik

Subjective Well-Being in European Welfare Regimes and Turkey

Abstract

The aim of this study is to analyze the subjective well-being levels of Europeans and Turkish citizens within the context of welfare-regime typology using the European Quality of Life Survey’s (EQLS) 2012 data. Subjective well-being, which consists of cognitive factors such as life satisfaction and affective factors such as happiness, is affected by individual factors such as personality, gender, age, income, and marital status, as well as macro factors such as macroeconomic indicators, political institutions, and quality of society. Welfare-state types and the quality of social policies are also related to subjective well-being. This study demonstrates that the subjective well-being levels in institutionalized welfare regimes are higher through high levels of social expenditures and developed social services. Furthermore, differences between the lowest and highest income quartiles for subjective well-being are lowest in social-democratic welfare regimes.

Keywords

Subjective well-being • Happiness • Life satisfaction • Welfare state • Inequality

1 Ümmügülüm Aysan (Dr. Öğr. Üyesi), Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul.
Posta: ummugulsum.aysan@sbu.edu.tr ORCID: 0000-0002-5489-763X

Atf: Aysan, Ü. (2019). Avrupa refah rejimleri ve Türkiye’de öznel iyi oluş. *Istanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 39, 191–214.
<http://doi.org/10.26650/Sj.2019.39.1.0022>

Extended Summary

People have questioned the qualities of a good life since ancient times. Researchers of subjective well-being are interested in how humans feel about and judge the quality of their lives, notwithstanding others' opinions. Numerous causes are found, including health, marital status, job status, and income, for the variations of subjective well-being at the individual level. Furthermore, the populations of different countries have revealed marked differences in subjective well-being. A country's prevalent economic situation is the first plausible reason. Individuals in affluent societies are expected to be happier than people in economically poor countries. However, subjective well-being differences also are present among rich Western societies. Researchers have claimed that social democratic welfare states are able to produce more happiness for their citizens (Radcliff, 2001; Rothstein, 2010). Furthermore, differences in subjective well-being among various social groups such as the lowest and highest income groups are lower in these countries. This study will compare the subjective well-being levels of the welfare regimes in Europe and Turkey using 2012 data from the European Quality of Life Survey.

Subjective Well-Being

Subjective well-being is a field that studies the perceived quality of life. In other words, it is the psychology of quality of life, it refers to individuals' evaluations of their lives, and encompasses both cognitive judgments of satisfaction and affective appraisals of mood and emotion (Diener et al., 1999).

The field of subjective well-being has three characteristics. First, it is subjective and about individual experiences. Secondly, it requires both the absence of negative factors and presence of positive factors such as happiness. Last but not least, emphasis is usually placed on the global assessment of all aspects of an individual's life, not on specific domains like income satisfaction (Diener, 1984).

Two main approaches exist for measuring subjective well-being. While the hedonic approach defines well-being in terms of pleasure attainment and pain avoidance with a focus on happiness, the eudaimonic approach targets meaning and self-realization, defining well-being with respect to the degree to which an individual fully functions (Ryan & Deci, 2001). Adopting a broader perspective in the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) Guidelines on Measuring Subjective Well-being (2013), subjective well-being is maintained to encompass three elements: life evaluation, affect, and eudaimonia. Life evaluation is deliberate appraisal of a person's life, usually measured by life satisfaction. Affect is about both positive (happiness and joy) and negative (anger and fear) feelings and emotions while eudaimonia is related to meaningfulness and purpose in life (OECD, 2013).

Numerous causes exist for the variations in subjective well-being at the individual level. Empirical research has indicated that being married, having children, feeling free and healthy, and participating in religious activities increase individuals’ subjective well-being. Mental and physical health problems, personal sorrows, long-term unemployment, and bereavements make people unhappy. Aside from individual factors, many macro factors are found to affect the level of subjective well-being. Economists are interested in the relationships among macroeconomic indicators such as gross national product inflation, unemployment, inequality, and happiness. Various studies have demonstrated people living in rich countries to be happier than those living in poor countries (Frey & Stutzer, 2010). Culture may be a good reason as to why people in the culturally similar countries of Latin America have high subjective well-being, whereas the subjective well-being of those in post-socialist countries is lower than their earnings would forecast.

Welfare regimes differ in how they create and distribute well-being. Tremendous literature exists on the classification of welfare regimes. In his seminal book *The Three Worlds of Welfare Capitalism* (1990), Esping-Andersen classified 18 OECD countries up to the 1980s according to their social stratifications and levels of decommodification. Decommodification is “the degree to which individuals, or families, can uphold a socially acceptable standard of living independently of market participation” (Esping-Andersen, 1990, p. 37). Three distinct welfare regimes are found in his classification: the Liberal (Anglo-Saxon or English Speaking), the Conservative (Continental European or Corporatist), and the Social Democratic (Scandinavian) regimes.

In liberal welfare regimes, market plays a crucial role while social expenditures are very limited compared to other welfare regimes. Rights and benefits are distributed through means-testing, and welfare recipients are generally stigmatized. In conservative welfare regimes, rights and benefits are distributed according to occupational status, and benefits increase as contributions increase. Conservative welfare regimes maintain and reinforce the existing social classes. The social democratic welfare regime is also defined as the universalistic welfare regime and has a broad range of social services and benefits covering the entire population. Benefits are delivered on the basis of uniform rules of eligibility (Rothstein, 2010). Later, Southern European welfare states and post-socialist welfare states were added to this classification (Aidukaite, 2009; Özdemir, 2007).

Although numerous studies exist on welfare regimes, most scholars are interested in the indicators of objective quality of life. Only a handful of studies are found to focus on how people genuinely assess their lives through indicators of subjective well-being. Radcliff (2001) found a strong positive relationship between welfare state

and life satisfaction. He claimed life satisfaction increase to the extent that states decrease market reliance and adopt social democratic welfare regimes. On the other hand, contrary to his expectations Veenhoven (2000) found no connection between welfare state and happiness.

Data and Method

This paper uses the European Foundation's (Eurofound) European Quality of Life Survey (EQLS; 2012) and its data. The questionnaire contains many questions about both the objective and subjective aspects of quality of life. The EQLS records many aspects of the quality of life in Europe and involves social, financial, and environmental determinants, alongside European societies' well-being and life quality. This survey is the third wave of quality-of-life surveys started in 2003. Eurofound has created a consolidated methodological approach and quality-assurance system through these cross-national studies, not only for the European Union but also for other nations in the region. This survey covers over 40,000 people from 28 EU member countries and six candidate countries (Iceland, Kosovo, Macedonia, Montenegro, Serbia, and Turkey), a total of 34 countries.

Results

Welch-ANOVA tests have been conducted to check whether statistically significant variations of subjective well-being exist among the means of different welfare regimes. Analysis has shown significant mean differences to exist among the welfare regimes for both life satisfaction ($F = 249.526, p < .000$) and happiness ($F = 154.422, p < .000$).

The Games-Howell post-hoc tests have been conducted to confirm where the differences occur among the groups. Life satisfaction has no statistically significant differences between the liberal ($M = 7.30$) and the corporatist ($M = 7.25$) regimes, which respectively rank second and third after the social democratic regime ($M = 7.94$). No statistically significant difference exists between the post socialist regime ($M = 6.62$) and Turkey ($M = 6.61$), both of which come after Southern European welfare regimes ($M = 7.02$).

Social democratic welfare regimes also have the best scores ($M = 7.89$) for happiness. The Games-Howell post-hoc tests show the differences among all groups to be statistically significant. The mean values are as follows: $M_{\text{Liberal}} = 7.89$, $M_{\text{Conservative}} = 7.43$, $M_{\text{Southern European}} = 7.28$, $M_{\text{Post-Socialist}} = 7.05$, and $M_{\text{Turkey}} = 6.87$.

Furthermore, the distribution of happiness is mostly even in these countries. The difference in life satisfaction between the first and fourth income quartiles (i.e., the

difference between the 25% with the highest income and the 25% with the lowest income) is lowest in social democratic welfare regimes (0.71). This difference is highest in post-socialist countries (1.48) and liberal countries (1.37).

Conclusion

This study has analyzed the variations in subjective well-being across welfare regimes, with particular focus on life satisfaction and happiness, using the individual data obtained from the third wave of the EQLS. The results provide evidence that the citizens of social democratic welfare regimes have reported the highest happiness and life satisfaction scores. These regimes also compensate best for income differences in subjective well-being compared to other welfare-state regimes. In light of the aforementioned variations across welfare regimes, social policies can be concluded to affect subjective well-being.

Avrupa Refah Rejimleri ve Türkiye’de Öznel İyi Oluş

Son yıllarda daha çok mutluluk ve yaşam memnuniyeti alt bileşenleriyle anılan öznel iyi oluş (subjective well-being) alanına olan ilgi artmıştır. Öncü çalışmalar psikologlar tarafından yapılmış olsa da (Diener, 1984; Veenhoven, 1996); ekonomist ve siyaset bilimcilerin de bu alana ilgisi artmaya başlamıştır. Yaş, eğitim, genetik yatkınlık, bireysel gelir, medeni durum, sağlık durumu, aile ve sosyal çevre gibi pek çok bireysel ve sosyal etmen yanında; enflasyon, işsizlik, milli gelir gibi makroekonomik etmen ile demokrasinin gelişmişlik düzeyi, kurumlara güven, yolsuzluk gibi kurumsal etmenlerin de öznel iyi oluşa etki ettiği tespit edilmiştir (Frey ve Stutzer, 2000).

Refah devleti ve sosyal politika ile öznel iyi oluş ilişkisi de, bu bağlamda çalışılmaktadır (Pacek ve Radcliff, 2008; Veenhoven, 2000). Temel amacı vatandaşlarının yaşam kalitesini yükseltmek olan refah devleti vatandaşlarını sosyal risklere karşı koruma altına alır; özellikle yaşlılar, engelliler, yoksullar, işsizler gibi toplumun en riskli gruplarını sosyal dışlanma tehlikesine karşı muhafaza eder; temel ihtiyaçlarını sağlamada sıkıntı yaşamadan toplum içinde varlıklarını sürdürebilmelerini sağlar. Bunun muhtemel sonucu ise gelişmiş refah devletlerinde öznel iyi oluş seviyelerinin diğer devletlere nazaran daha yüksek olmasıdır. Ancak bu konuda yapılan çalışmalar çelişkili sonuçlar ortaya koymaktadır. Veenhoven (2000) refah harcamalarının yüksek oluşu ile mutluluk arasında bir ilişki olmadığını belirtirken, Radcliff (2001) ve Rothstein (2010) gelişmiş refah devletlerinde mutluluk seviyelerinin daha yüksek olduğunu iddia eder.

Bu çalışmanın temel amacı Avrupa’da farklı refah rejimlerine dâhil ülkeler ile Türkiye’nin öznel iyi oluş seviyelerinin Avrupa Yaşam Koşulları Araştırması (EQLS, 2012) verileri kullanılarak karşılaştırmaktır. İlk bölümde öznel iyi oluş kavramının tanımı, bileşenleri ve öznel iyi oluşa etki eden faktörler ile refah devleti sınıflandırmasından bahsedilecektir. İkinci bölümde ise veri ve yöntem kısaca açıklanacak, araştırmanın bulguları sunulacaktır.

Öznel İyi Oluş

İnsanların yaşamlarını değerlendirmelerini anlamaya çalışan öznel iyi oluş genel olarak yaşam kalitesi olarak adlandırılan daha kapsamlı bir araştırma alanının parçasıdır. Alanın temel amacı “iyi yaşam” kriterlerinin belirlenmesi, mevcut durumun bu kriterlere ne kadar yakın olduğunun ve ideale ulaşmak için yapılması gerekenlerin tespit edilmesidir (Veenhoven, 1996).

Öznel iyi oluş kavramına dair pek çok tanım mevcuttur ancak en geçerli tanım alanda sayısız araştırma sahibi olan Ed Diener’e aittir. Diener’e göre öznel iyi oluş, bireyin sahip olduğu olumlu ve olumsuz duygular ile yaşamdan aldığı doyuma ilişkin

olarak yaptığı öznel değerlendirmelerin bütünüdür (Diener, 1984). Bireyin çeşitli olaylara verdiği tepkiler, içinde bulunduğu duygu durumu ve yaşamdan aldığı doyuma ilişkin düşünceleri, iş, arkadaşlık, okul, evlilik gibi çeşitli yaşam alanlarına ilişkin tatmin seviyeleri bu değerlendirmede dikkate alınır (Diener, Oishi ve Lucas, 2003). Öznel iyi olma üzerine yapılan çalışmalarda kişinin kendi yaşamını sevmesinin “iyi yaşam”ın en önemli öğelerinden biri olduğu kabul edilmektedir. Önemli olan kişinin kendi yaşamını değerlendirmesi ve yargı bildirmesidir. Yargılar oluşturulurken bireyin hem bilişsel hem de duygusal değerlendirmeleri önemlidir. Yani olaylara gösterilen duygusal reaksiyonlar da yaşam doyumuna dair bilişsel değerlendirmeler de yargıların oluşturulmasına etki eder (Diener, Lucas, Oishi, Snyder ve Lopez, 2002).

Öznel iyi olma kavramının üç unsuru; yaşam memnuniyeti, olumlu duygulanım ve olumsuz duygulanımdır. Yaşam memnuniyeti öznel iyi oluşun bilişsel boyutunu, olumlu ve olumsuz duygulanım ise duygusal boyutunu oluşturur. Öznel iyi olma halinin bilişsel boyutuna işaret eden *yaşam memnuniyeti*, kişinin kendi yaşamının, seçmiş olduğu kıstaslara uygunluğuna göre değerlendirmesidir. Kişinin kendi hayatıyla ilgili beklentileri ile sahip olduğu hayatın nitelikleri arasında yapılan karşılaştırma yaşam memnuniyeti düzeyini belirler. Kişi idealize ettiği hayata ne kadar uygun bir yaşam sürdüğünü düşünüyorsa yaşam memnuniyeti de o derece yüksek olacaktır (Diener, 1984).

Yaşamın genel olarak değerlendirmesi bireyin tüm değerlendirme kıstaslarını içerir: bireyin nasıl hissettiği, beklentilerinin ne derece karşılandığı, çeşitli değişkenlerin ne derece arzu edilir olduğu gibi sorular bu değerlendirmelere örnek olarak verilebilir (Saris, Veenhoven, Scherpenzeel ve Bunting, 1996). Hayatta başarı ve paraya büyük önem veren bir insan yaşam memnuniyeti değerlendirmesini yaparken bu alanlardaki mevcut durumuna daha büyük ağırlık atfederken; sosyal çevre ve aile ilişkilerine daha çok önem veren bir insan aile ve çevresi ile ilgili durumuna bakarak değerlendirme yapacaktır. İlk durumda kişinin başarılı ve zengin olması yaşam memnuniyetinin daha yüksek olmasına sebep olabileceken, ikinci durumda sosyal ilişkiler ve aileden duyulan memnuniyet yüksek yaşam memnuniyeti getirebilecektir.

Duygulanım (*affect*) ise öznel iyi oluşun duygusal boyutunu ifade etmektedir. Türk Dil Kurumu duygulanımı “istenç(irade) ve anlıktan(bilme yetisi) ayrı görülen, duygusal tepkiler gösterme durumu” olarak tanımlamaktadır. Olumlu duygulanım içerisinde mutluluk, sevinç gibi genelde bireyler için kendilerini iyi hissedebilecekleri duyguları ifade eder. Olumsuz duygulanım ise bireyi kötü hissettirebilecek öfke, nefret, kızgınlık gibi duyguları kapsar (Diener ve ark., 2002). Olumlu ve olumsuz duygulanım birbiriyle ters orantılı ancak bağımsız yani birbirinin zıddı olmayan kavramlardır (Cacioppo ve Berntson, 1999). Mesela, olumsuz bir duygu olan stres ve

olumlu bir duygu olan gurur eş zamanlı olarak deneyimlenebilir. Yani olumlu duygu durumu her zaman olumsuz duygu durumuyla ters ilişkili olmayabilir. Öznel iyi oluşu yüksek olan kişinin yaşam memnuniyetinin yüksek olması, çoğunlukla hoş duygular, haz duyguları içerisinde olması ve nadiren üzüntü, gerginlik, tedirginlik gibi olumsuz duyguları hissetmesi beklenir. İyi oluşu düşük kişinin ise yaşam memnuniyetinin düşük olması, az düzeyde hoş duygular ve haz yaşaması, öfke, üzüntü, keder gibi olumsuz duyguları daha sıklıkla yaşaması beklenir (Diener, 1984).

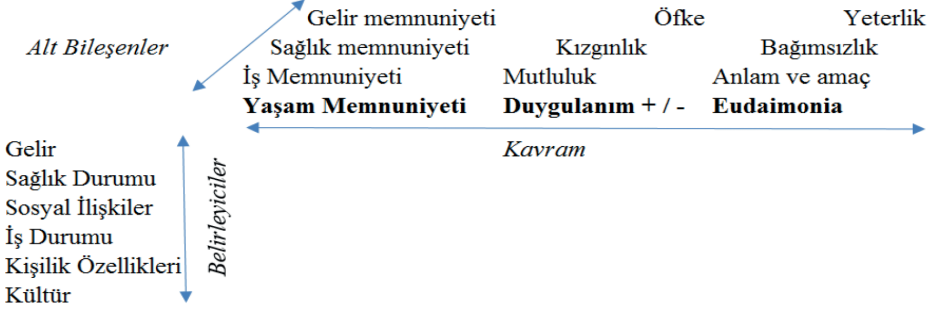
Hedonik ve Eudaimonik Yaklaşım. İyi bir hayatın nasıl olacağına dair tartışmaların kökeni ilk çağ filozoflarına kadar uzanır. Günümüze kadar uzanan tartışmalarda iyi oluşa dair iki farklı yaklaşım göze çarpar. Aristippus ve Epikür'ün fikirlerine dayanan hedonist yaklaşım ile Aristo'nun fikirlerine dayanan eudaimonik yaklaşım. Hedonik yaklaşım mutluluğa odaklanır, iyi olmayı hazzı elde etme ve acıdan kaçış; yani pozitif ve negatif duyguların dengelenmesi olarak tanımlar. Aristippus hazzın mutlak iyi olduğunu, insan eylemlerinin sonucunda haz sağlayacak bir biçimde düzenlenmesi gerektiğini, en uygun davranış biçiminin sürekli haz verene yönelme olduğunu iddia etmiştir. Her davranışın nedeni mutlu olma isteğidir ve mutluluk haz dolu anların toplamıdır (Ryan ve Deci, 2001).

Eudaimonik yaklaşım ise bireyin kendini gerçekleştirme ve erdemli eylemlere odaklanır. Aristo'ya göre insan eylemleri sonucu ulaşılabilecek en yüksek iyi olan *eudaimonia* bireyin erdemli potansiyelini gerçekleştirme sonucu ortaya çıkar (Ryan ve Deci, 2001). Ona göre en yüksek iyi herkes için bireysel yetenek ve eğilimine göre değişen, kendini gerçekleştirme eylemidir. Aristo'ya göre bu eylemler aynı zamanda erdemli olmalıdır. Bir başka deyişle, kişi kendisini bilecek ve var olan potansiyelini maksimum seviyede gerçekleştirebilmek için erdemli davranışlarda bulunacaktır. Aristo'nun yaklaşımında gerçek mutluluk hazların tatmini sonucu ortaya çıkan bir sonuç değil, kendini gerçekleştirme yolculuğunda sergilenen erdemli davranışlar eşliğinde hissedilen bir durumdur. Yani bir sonuç değil bir süreçtir (Akarsu, 1998).

Öznel iyi oluş literatüründe hedonist yaklaşımın hâkim olduğu görülür. Ancak eudaimonik ve hedonik iyi olmayı birlikte ele alan çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, OECD daha kapsayıcı yaklaşımı benimseyerek ulusal hesaplamalarda kullanılmak üzere hazırladığı OECD Öznel İyi oluş Ölçüm Kılavuzu'nda (*OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-being*) Şekil 1'deki üçlü kavramsallaştırmayı kullanır (OECD, 2013). Bu yaklaşıma göre öznel iyi oluş hedonik ve eudaimonik bileşenlerden oluşmaktadır. Duygulanım iyi oluşun hedonist bileşenidir. Ancak yaşam memnuniyeti ya da yaşam değerlendirmeleri sadece hedonist değildir; eudaimonik boyutları da vardır (Ryan ve Deci, 2001). Ryff'in psikolojik iyi oluş kuramında (Ryff ve Keyes, 1995) belirttiği bağımsızlık, hayatın anlamı ve amacı, kendini gerçekleştirme ve yeterlik gibi eudaimonia bileşenleri de öznel iyi oluşun belirleyicilerindedir. Bireyler

yaşamlarını değerlendirirken bilinçli veya bilinçsiz bu boyutları da gözden geçirirler. Anlamli ve kendini gerçekleştirebildiği bir hayat yaşadığını düşünen bireyin yaşam memnuniyeti değerlendirmesi bu durumdan olumlu etkilenecektir.

Şekil 1. Özel iyi oluş (OECD, 2013, s. 33).

Özel İyi Oluşun Ölçümü. Özel iyi oluşun ölçümünde kişinin kendi özel yargılarına dayalı, beyan esaslı taramalar kullanılır. Bunun sebebi ölçeği yanıtlayanın kendi iyi oluş deneyimini bilmede ve bunu bildirmede öncelikli olmasıdır. Yalnızca değerlendirmede bulunan kişi kendi hazlarını ve acılarını değerlendirip, içsel deneyimleri sonucunda yaşamının ne kadar değerli olduğunu hesaplayabilir. Özel iyi oluş mutluluk, yaşam memnuniyeti, yaşam alanlarından memnuniyet gibi pek çok kavramı kapsayan üst bir kavramdır. Bu nedenle genellikle her bir kavramın ölçümünde farklı ölçekler kullanıldığı görülür. Ancak özel iyi oluşu bir bütün olarak ölçen ölçek çalışmaları mevcuttur (Tuzgöl-Erdost, 2005).

Özel iyi oluşun her bir boyutunu ölçen tek-nesne veya çoklu-nesne ölçümleri mevcuttur. Tek-nesne ölçeklerde katılımcılara tek bir soruyla yaşamlarından ne kadar memnun oldukları ya da ne kadar mutlu oldukları sorulur. Çoklu-nesne ölçekleri ise birden fazla soru sorularak genel memnuniyet seviyesi veya duygulanım düzeyi ölçülür. PANAS (Pozitif ve Negatif Duygu Durum Ölçeği) Watson, Clark ve Tellegen (1988) tarafından geliştirilmiş ve Gençöz (2000), tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Bu ölçekte bireylerin pozitif ve negatif duygulanımını belirlemek üzere toplam 20 ifade bulunmaktadır. Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilen SWLS (Yaşam Memnuniyeti Ölçeği) 5 maddeden oluşan ve özel iyi oluş çalışmalarında sıklıkla kullanılan bir ölçektir. Özel iyi oluş ölçen uluslararası araştırmalar Cantril (1965) ve Gallup’un (1976) çalışmalarıyla başlamıştır. Hali hazırda Dünya Değerler Araştırması, Gallup Dünya Araştırması, Avrupa Sosyal Taraması gibi pek çok uluslararası araştırmada tek maddeli özel iyi oluş soruları sorulmaktadır. Bu araştırmalarda katılımcılara tek bir soruyla yaşamlarından ne kadar memnun oldukları, ya da ne kadar mutlu oldukları sorulur ve mutluluk ve/ya memnuniyetlerini derecelendirmeleri istenir. Ekonomi literatüründe bu araştırmalardan sıklıkla istifade edilmektedir.

Öznel İyi Oluş Etki Eden Faktörler. Yaşam memnuniyeti üzerine ilk çalışmalardan birini yapan Wilson'a göre mutlu insan genç, sağlıklı, iyi eğitilmiş, iyi kazanan, dindar, evli, sosyal, öz güveni yüksek, işinden memnun, beklentileri orta seviyede olan, farklı zekâ seviyelerinden kadın veya erkektir (1967, s. 294). Bu çalışmanın üzerinden geçen yarım asır içinde yaşam memnuniyetini etkileyen faktörler üzerine çok sayıda araştırma yapılmıştır. Frey ve Stutzer (2010) öznel iyi oluşla ilişkili faktörleri 5 grupta inceler: i) kişilik yapısı; dışadönüklük, öz saygı, nevroitiklik, ii) sosyodemografik özellikler; yaş, cinsiyet, medeni durum, dindarlık, eğitim, iii) durumsal faktörler; Sağlık durumu, iş ve çalışma koşulları, kişilerarası ilişkiler, iv) ekonomik faktörler: gelir, iş durumu, milli gelir, v) kurumsal faktörler; demokratik kurumların kalitesi.

Bireylerin kişilik özellikleri, yaşama bakış ve olayları algılayışlarında çok etkilidir. Benzer şekilde kişilik özelliklerinin iyi olma hali üzerinde de diğer bütün faktörlerden çok daha fazla etkili olduğu görülmüştür (Lykken ve Tellegen, 1996). Yani bazı insanlar fitratları gereği yaşama ve olaylara olumlu yaklaşırken, bazıları kötümser olabilmektedir. Myers ve Diener (1995) mutlu insanların özgüven sahibi, iyimser, dışa dönük ve içten denetimliliği yüksek bireyler olduğunu öne sürer.

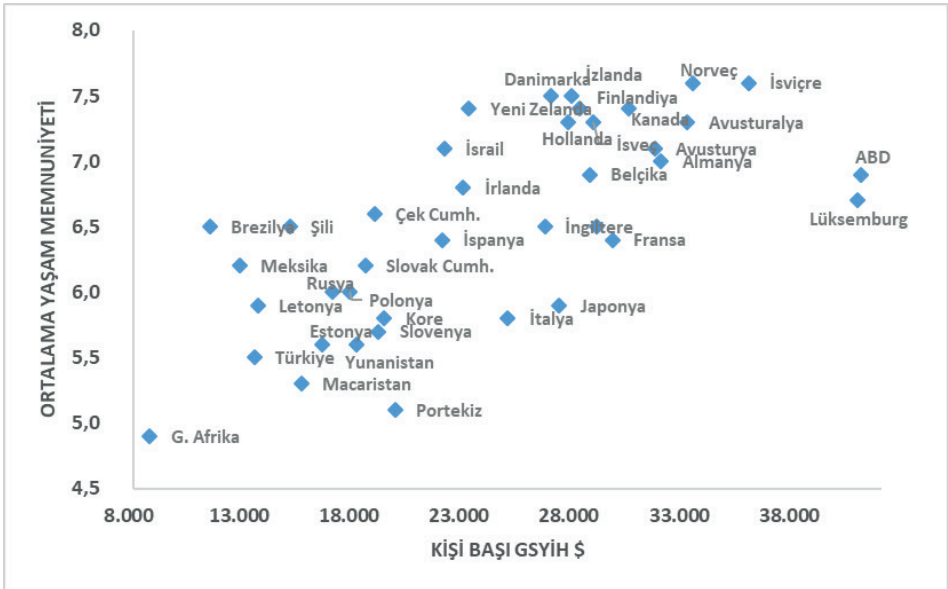
Yaş ve öznel iyi oluş ilişkisini inceleyen pek çok araştırmaya göre ilerleyen yaşla birlikte objektif yaşam koşullarında gözle görülür gerilemeler yaşanır. Sağlık durumunda bozulmalar, emekli maaşı ile yaşamak zorunda kalmak, işlev kayıpları, yakınların kaybı nedeniyle sosyal ilişkilerin azalması öznel iyi oluşu olumsuz etkileyen önemli değişimlerdir. Ancak ilerleyen yaşlarda objektif koşullarda oluşan problemlere rağmen öznel iyi oluşun azalmadığını, hatta arttığını gösteren pek çok araştırma da mevcuttur (Gana, Bailly, Saada, Joulain ve Alaphilippe, 2013). Yaşlılığın getirdiği kayıplara rağmen, öznel iyi oluşun düşmemesi literatürde memnuniyet paradoksu olarak adlandırılmaktadır (Schilling, 2006).

Medeni durum ve öznel iyi oluş arasında kuvvetli bir ilişki mevcuttur. Yapılan araştırmaların ortak sonucu evli bireylerin, bekâr, dul veya eşinden ayrı yaşayan bireylerden daha yüksek yaşam memnuniyeti düzeyine sahip olduğudur. Yaş, eğitim, gelir düzeyi gibi faktörler kontrol edildiğinde dahi medeni durum yaşam memnuniyetini güçlü şekilde etkilemektedir (Lucas, Clark, Georgellis ve Diener, 2013).

Araştırmalar sağlık ve yaşam memnuniyetinin güçlü şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir. Sağlıklı kimseler kendilerini daha iyi hissettikleri, yapmak istedikleri şeyleri yapabildikleri, sosyal ve fiziksel olarak aktif oldukları için daha mutludur (Argyle, 1999). Bireylerin yalnızca nesnel sağlık göstergeleri değil sağlık durumları ile ilgili hissettikleri de yaşam memnuniyeti üzerine etkilidir. Diener bireylerin sağlık durumlarıyla ilgili değerlendirmelerinin öznel iyi oluş üzerindeki etkisinin, objektif sağlık durumlarının etkisinden daha büyük olduğunu iddia eder (Diener 1984).

İş durumu ve mutluluk ilişkisi üzerine yapılan çok sayıda araştırmanın ortak sonucu, işsizliğin yaşam memnuniyetini büyük ölçüde düşürdüğüdür (Aysan ve Aysan, 2017; DiTella, MacCulloch ve Oswald, 2003; Clark ve Oswald, 1994). İşsizliğin mutluluk seviyesine olumsuz etkisinin çok büyük olmasının temel sebeplerinden biri gelir seviyesindeki azalmadır. Gelir seviyesi kontrol edildiğinde işsizliğin olumsuz etkisinin azaldığı görülmektedir (Argyle, 1999; Aysan ve Aysan, 2017). Nitekim gelir öznel iyi oluşa etki eden en önemli etmenlerdendir, gelir seviyesi arttıkça yaşam memnuniyeti artmaktadır. 1975-1992 yılları arasında yapılan Eurobarometer araştırmalarına göre en üst gelir grubunda yaşamından memnun veya çok memnun olduğunu belirtenlerin oranı %88 iken, en alt gelir grubunda bu oran %66 seviyesindedir (DiTella ve ark., 2003). İlgili alan yazında yapılan bazı çalışmalarda zengin olmayan toplumlarda gelir ve mutluluk arasındaki ilişkinin daha güçlü olduğu bulunmuştur (Diener ve Biswas-Diener, 2002). Yani geliri belli standartların altında kalan ülkelerde gelir artışları bireyleri daha fazla mutlu etmektedir. Çünkü bu gibi ülkelerde temel ihtiyaçlarını karşılayacak asgari gelirden yoksun olan çok fazla kimse mevcuttur.

Ülkeler arası mukayeselerde gelir seviyesi yüksek toplumların yaşam memnuniyetlerinin düşük gelirli ülkelere göre daha yüksek olduğu görülür (Şekil 2). Ancak gelişmiş ülkelerde iyi oluşun yüksek olmasının tek sebebi yüksek hayat standartları değil; bu ülkelerin eşitlik, demokrasi, insan hakları, suç oranları, sağlık, eğitim gibi alanlardaki yüksek performansdır (Frey ve Stutzer, 2010).

Şekil 2. GSYİH ve yaşam memnuniyeti ilişkisi (OECD, 2016).

Bir ülkedeki ortalama gelir artışının ise uzun vadede mutluluk seviyesini artırıp artırmadığına dair bir görüş birliği yoktur. Ekonomi literatüründe mutluluk alanındaki ses getiren çalışmalara imza atan Easterlin (1974); Amerika, Avrupa ve Japonya üzerine yaptığı çalışmalarda gayri safi yurt içi hâsıla (GSYİH) büyümesi ve mutluluk arasında net bir ilişki bulamamıştır. Bireysel mutluluk ve gelir düzeyi arasında pozitif bir ilişki olduğu halde, uzun vadede ülkelerdeki gelir artışının mutluluk seviyesini artırmaması Easterlin Paradoksu olarak adlandırılır.

Karşılaştırmalı araştırmalar devletlerarasında yaşam memnuniyeti değerlendirmelerinde tutarlı farklılıklar olduğunu göstermektedir. Örneğin, Japonya'nın yaşam memnuniyeti ortalaması 1958-1987 yılları arasında 10 üzerinden 6 civarında iken, aynı dönemde Danimarka'nın ortalaması 8 civarında seyretmiştir (Diener ve ark., 2003). Japonya yüksek gelirli bir ülke olmasına rağmen orta seviyede bir memnuniyet ortalamasına sahiptir. Aynı şekilde gelir düzeyi birbirine benzer olan Güney Amerika'daki yüksek, eski komünist Doğu Avrupa ülkelerindeki düşük memnuniyet ortalamaları dikkat çekicidir. Yani ülkelerin gelir durumu tek başına memnuniyet farklılıklarını açıklamakta yeterli olmamaktadır.

Farklı kültürlerin mutluluk algıları ve mutluluk kavramına yaklaşımları da yaşam memnuniyetine etki eder. Kolektivist kültürler ve bireysel kültürlerde mutluluk anlayışları dolayısıyla mutluluk ortalamaları da farklıdır (Oishi ve Gilbert, 2016). Örneğin, Amerikalılar için mutluluk, peşinde koşulan, maksimize edilmeye çalışılan bir duygu iken Çinliler mutluluk kavramını sükûnet ve dinlenme gibi düşük uyarıcı duygularla ilişkilendirirler (Joshanloo ve Weijers, 2014). Hazza yönelik olumsuz bakış açısı ile bilinen Konfüçyüs ahlakının Uzak Doğu'da mutluluğun düşük olmasının sebeplerinden biri olduğu iddia edilmektedir (Ng, 2002).

Gelir ve kültür dışında ülkeler arasında öznel iyi oluş farklılıkları oluşmasına sebep olan etmenler arasında gelir eşitsizliği, işsizlik oranları, enflasyon gibi ekonomik etmenler; refah ve sosyal güvenlik sistemleri ve demokrasinin gelişmişlik düzeyi gibi politik etmenler; kentleşme, iklim ve çevresel koşullar, çevrenin güvenlik ve yoksunluk düzeyi gibi etmenler yer almaktadır. Tüm bunlar bireylerin içerisinde yaşadığı toplumun gelişmişliğinin göstergeleridir ve öznel iyi oluşa eder.

Refah Devleti ve Öznel İyi Oluş

Refah devleti öznel iyi oluşa etki eden kurumsal faktörlerdendir. Ancak refah devleti tek tip homojen bir yapı değildir. Refah devletlerinde, dönemden döneme ve ülkeden ülkeye farklı sosyal politika uygulamaları gözlemlenmektedir. Refah devleti tanımları, minimum standartların sağlandığı refah devletinden, geniş bir faaliyet alanına sahip refah devletine doğru farklılık göstermektedir. Refah devletleri ile öznel iyi oluş ilişkisine geçmeden önce farklı refah rejimlerinin öne çıkan özelliklerine değinmek gerekir.

Vatandaşlarını hastalık, işsizlik, yaşlılık, yoksulluk vb. sosyal risklere karşı koruyarak yaşam kalitelerini artırmayı hedefleyen refah devletinin oldukça kapsamlı bir görev alanı vardır. Her ülkenin kendi sosyal refah modeline göre farklılaşan uygulamalarla karşılaşılması birlikte; öne çıkan beş büyük görev alanı sosyal güvenlik, barınma, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerdir (Spicker, 2008). Refah devleti dezavantajlı gruplar olarak da ifade edilen yaşlılar, çocuklar, gençler, kadınlar ve ailelerin korunması; engellilere, yoksullara, düşkünlere yardım; çalışma koşullarının düzeltilmesi, istihdam hizmetleri gibi sosyal politika uygulamalarıyla toplumdaki farklı sosyoekonomik ve demografik gruplar arasındaki eşitsizlikleri gidermeye çalışmaktadır (Özdemir, 2007).

Refah devletlerinin sınıflandırmasına yönelik pek çok çalışma mevcuttur. Ancak uluslararası karşılaştırmalarda en çok kullanılan sınıflandırma Esping–Andersen’in 3’lü refah rejimi sınıflandırmasıdır; Liberal refah modeli (ABD, İngiltere), muhafazakâr veya Kıta Avrupası refah modeli (Fransa, Almanya, Belçika) ve sosyal–demokratik veya İskandinav refah modeli (İsveç, Danimarka) (Esping-Andersen, 1990). Sonrasında yapılan araştırmalarda üç rejim türü yetersiz görülmüş ve sınıflamaya daha başka rejimler de dâhil edilmiştir. Kurumsallaşmasını tam olarak tamamlayamamış “Güney Avrupa refah devletleri” (Ferrera, 1996) ve Sovyetler Birliği’nin ortadan kalkmasının ardından komünizmden liberal sisteme geçiş halindeki “Post-Sosyalist Refah devletleri” (Aidukaite, 2009) bunlara örnek olarak verilebilir.

Esping–Andersen’in sınıflandırması temelde üç boyut üzerine oturmaktadır. Bunlar; refah rejimlerinin ücretli işgücünü dekomodifikasyonu (*decommodification*), refah hizmetlerinden yararlananları tabakalaştırma (*stratification*) ve hizmet sağlayıcısı (devlet–piyasa–aile) boyutlarıdır. Esping–Andersen dekomodifikasyonu “bireylerin ya da ailelerin piyasadandan bağımsız olarak sosyal açıdan kabul edilebilir bir yaşam standardını sürdürebilme dereceleri” olarak tanımlanır (Esping-Andersen, 1990, s. 37). Tabakalaşma, sosyal refah önlemlerinin farklı meslek mensuplarına ve sınıflara göre farklılaşmasıdır. Hizmet sağlayıcısı boyutu sosyal refah hizmetlerinin ağırlıklı olarak kimler tarafından sunulduğunu belirler. Esping–Andersen daha sonra bu üç boyuta “aileleri yükten kurtarmak ve bireylerin yakınları üzerindeki refah bağımlılığını azaltmak” anlamına gelen “aileden bağımsızlık” (*defamilialization*) boyutunu eklemiştir. İlk sınıflandırmasına ilave dördüncü bir grup olarak, Güney Avrupa refah devletleri olarak sınıflandırdığı ülkelerde (İtalya, Portekiz ve İspanya), kamunun aileler için yaptığı harcamalar ve dolayısıyla aileden bağımsızlık en düşük düzeydedir (Esping-Andersen, 1999).

Sosyal demokrat refah rejimi “evrensellik”, “dayanışma” ve “dekomodifikasyon” üzerine kuruludur (Cox, 2004). Evrensellik sınıf ve statü ayrımı yapılmaksızın bütün vatandaşların aynı hak ve hizmetlerden yararlanmasını ifade eder. Buna göre

sosyal yardım ve hizmetler bütün bireylerin vatandaşlık hakkıdır ki bu da evrensellik ilkesine tekabül eder. Devlet refahın sağlanmasındaki esas aktördür ve minimum bir yaşam standardını garanti etmekle yükümlüdür. Dekomodifikasyonun en üst seviyede olduğu, tabakalaşmanın düşük olduğu ve devletin refahın sağlanmasındaki esas aktör olduğu bu rejimde yer alan ülkeler Norveç, Danimarka, İsveç, Finlandiya ve Hollanda'dır (Özdemir, 2007).

Liberal refah rejimlerinin en önemli özelliği piyasanın merkezi konumudur. Sosyal harcamaların minimum düzeyde tutulması ve refahın mümkün olduğunca piyasa tarafından sağlanması hedeflenir. Bireyler kendi refahlarını piyasa koşullarına göre sağlarlar, yani dekomodifikasyon düşüktür. Devlet en son başvuru mercidir, yalnızca en düşkün ve en fakir vatandaşlar için devreye girmektedir. Bu yardımları alabilmek içinse damgalayıcı olarak nitelendirilen gelir testinden geçme koşulu aranır. Bu rejimin önde gelen örnekleri ABD, Kanada ve Avustralya'dır (Esping-Andersen, 1990). Pek çok çalışmada İngiltere ve Yeni Zelanda da bu rejime dâhil edilmektedir.

Korporatist veya muhafazakâr model olarak da adlandırılan kıta Avrupası modeli; güçlü ve muhafazakâr devlet, güçlü Kilise, güçlü aile ve mesleki statülerin korunması esasları üzerine kuruludur. Sosyal harcamalar liberal ülkelere göre daha yüksektir; ancak haklar statü ve sınıf esasına dayalıdır. Örneğin, kamu çalışanlarına sağlanan haklar diğer gruplardan daha yüksektir. Sosyal demokrat ülkelerde olduğu gibi bütün vatandaşları kapsamaz. Sistem var olan bu sınıfların devamı esasına dayanır yani tabakalaşma yüksektir. Güçlü sosyal sigorta sistemi, sosyal sorunlarla karşılaşıldığında tazmin etme/gidermeyi öngörmektedir. Almanya, Fransa, Avusturya ve Belçika gibi ülkelerde görülür (Esping-Andersen, 1990; Özdemir, 2007).

İspanya, Portekiz, Yunanistan, İtalya ve bazı çalışmalarda Türkiye'nin de dâhil edildiği Güney Avrupa refah rejimi, "tam gelişmemiş refah rejimi" olarak da adlandırılmaktadır. Bunun nedeni, anayasalardaki güçlü refah devleti kuralları ve vurgusunun aksine, sosyal politika uygulamalarının oldukça yetersiz kalmasıdır. Çok parçalı sosyal koruma sistemleri, az gelişmiş kurumlar yoluyla kısmen gerçekleşen ulusal sağlık sistemleri ve hizmet sunumu, aile ve dini kurumların sosyal destek sağlamadaki güçlü konumu bu ülkelerin temel özellikleridir (Aysan, 2012; Ferrera, 1996).

Komünizmin sert çöküşünden sonra pek çok Doğu Avrupa ülkesi Sovyet tarzı sistemlerden liberal piyasa ekonomisine geçiş yapmaya başladı. Devletin refahı yeniden dağıttığı eski sistemin yerine, özelleştirme dalgalarıyla birlikte piyasanın sisteme hâkim olmaya başladığı, hızlı bir ekonomi politik dönüşüm yaşandı. Hem genel iktisadi düzen, hem de yeni devletlerin yönetim anlayışıyla ilgili olarak bu ülkelerde büyük dalgalanmalar ve dönüşümler ortaya çıktı (Aidukaite, 2009; Özdemir, 2007). Bu ülkelerdeki mevcut yapı homojen bir görünümde olmasa da

ortak sosyalist geçmişleri ve yaşadıkları dönüşüm itibariyle Post-Sosyalist ülkeler olarak adlandırılmaktadırlar. Bulgaristan, Romanya, Litvanya, Macaristan, Slovakya bu gruba dâhildir.

Refah rejimleri literatürü refaha vurgusu itibariyle mutluluk ve yaşam memnuniyetine de odaklanmaktadır. Ancak mukayeseli çalışmalar refah devletinin yaşam memnuniyetine etkisi üzerine farklı sonuçlar vermektedir. Veenhoven (2000) refah harcamaları ile yaşam memnuniyeti ortalamaları arasında herhangi bir ilişki olmadığını saptarken, DiTella ve arkadaşları (2003), Avrupa’da refah harcamaları ve yaşam memnuniyeti arasında pozitif bir ilişki tespit etmişlerdir. Radcliff (2001) ise sosyal demokrat refah devletlerinin vatandaşlarına en yüksek iyi oluşu sağladığını iddia etmektedir. Bu farklı sonuçlarda araştırmacıların kullandığı farklı değişkenler etkilidir. Veenhoven (2000) refah harcamalarındaki değişimin yaşam memnuniyetine etkisini değerlendirirken; DiTella ve arkadaşları (2003) ise sadece işsizlik yardımlarına odaklanmıştır. Radcliff (2001) ise dekomodifikasyon ve sol parti hâkimiyetinin yaşam memnuniyetine etkisini incelemiştir.

Bu çalışmada yukarıda bahsi geçen 5 refah rejimi ile Türkiye’nin öznel iyi oluş seviyeleri mukayese edilecektir. Türkiye bazı çalışmalarda Güney Avrupa refah rejimi içine dâhil edilmektedir; ancak bu çalışmada diğer rejimlerle mukayese edebilmek adına diğer gruplardan ayrı olarak değerlendirilmektedir.

Veri ve Yöntem

Bu çalışmada Avrupa Yaşam ve Çalışma Koşullarını İyileştirme Vakfı (Eurofound) tarafından yaptırılan Avrupa Yaşam Koşulları Araştırması (EQLS) 2012 anketi ve mikro verisinden faydalanılmıştır (Eurofound, 2012). EQLS araştırmasının amacı hem Avrupa vatandaşlarının hayatlarına dair objektif koşulları, hem de vatandaşların bu koşullarla ve genel olarak yaşamlarıyla ilgili ne hissettiklerini incelemektir. İstihdam, gelir, eğitim, konut, aile, sağlık ve iş-yaşam dengesi gibi pek çok konuyu ele alır. Ayrıca katılımcılara mutluluk seviyeleri, yaşamlarından ne denli memnun oldukları ve yaşadıkları toplumun kalitesine dair pek çok soru yöneltilir.

2003 yılından beri 4 yılda bir tekrarlanan araştırmanın üçüncüsünün saha çalışması Mayıs-Ağustos 2012 tarihleri arasında yapılmıştır. AB’ye üye 28 ülke ile AB’ye üye olmayan 6 ülkede (İzlanda, Kosova, Makedonya Karadağ, Sırbistan, Türkiye) yapılan araştırma 18 yaş üstü tüm nüfusu kapsamaktadır. Bu geniş örneklem, farklı ülkeler ve ülke grupları arasında karşılaştırma yapmaya imkân sağlamaktadır. Hedef örneklem büyüklüğü daha küçük ülkelerde 1.000’den en büyüklerde 3.000’e kadar değişiklik göstermektedir. Ülkelerin refah gruplarına göre dağılımı ve memnuniyet ortalamaları Tablo 1’deki gibidir.

Tablo 1

Avrupa Ülkeleri ve Yaşam Memnuniyeti, 2012

Refah Rejimi ve Ortalamalar	Ülke	Memnuniyet Ortalaması	Refah Rejimi ve Ortalamalar	Ülke	Memnuniyet Ortalaması
Sosyal Demokrat (7,94)	Danimarka	8,37	Liberal (7,30)	İzlanda	8,32
	Finlandiya	8,08		İrlanda	7,39
	İsveç	8,03		İngiltere	7,29
	Hollanda	7,69		Polonya	7,07
Muhafazakâr (7,25)	Lüksemburg	7,79	Post-Sosyalist (6,62)	Slovenya	6,95
	Avusturya	7,66		Hırvatistan	6,78
	Belçika	7,38		Romanya	6,73
	Fransa	7,23		Litvanya	6,70
	Almanya	7,20		Çekya	6,43
Güney Avrupa (7,02)	İspanya	7,47		Slovakya	6,39
	Malta	7,23		Estonya	6,28
	Kıbrıs	7,16		Letonya	6,24
	İtalya	6,88		Macaristan	5,77
	Portekiz	6,77		Bulgaristan	5,55
	Yunanistan	6,16	Türkiye	Türkiye	6,61

Refah rejimleri arasındaki farkların istatistiksel olarak anlamlılığını ölçmek için tek faktörlü varyans analizi (one way ANOVA) kullanılmıştır. Tek faktörlü ANOVA, üç ya da daha çok grup arasında, belirli bir değişkene dayalı olarak farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla kullanılır. Gruplar arasındaki değişkenlik, grupların içindeki bireyler arasındaki değişkenliğe oranlanır. Temel amaç, gruplar arasındaki farklılaşmanın, bireyler arasındaki farklılaşmadan büyük olup olmadığını tespitidir. Hangi gruplar arasında farklılaşma olduğunu test etmek amacıyla çoklu karşılaştırma (Post-hoc) testleri kullanılmıştır.

ANOVA'nın önkoşullarından biri grup varyanslarının eşitliğidir. Levene testi ile bu varsayım test edilir. Grup varyansları eşit olmadığında Welch ve Brown-Forsythe gibi farklı testler uygulanması tavsiye edilir. Bu çalışmada Levene testi grup varyanslarının farklı olduğunu göstermektedir (Levene Statistic = 211,114, $p < .000$). Bunun temel sebebi farklı refah gruplarındaki katılımcı sayılarında farklılıklar olmasıdır. Welch testi farklı refah gruplarındaki nüfusun ortalama yaşam

memnuniyeti değerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir ($F = 249,526, p < .000$).

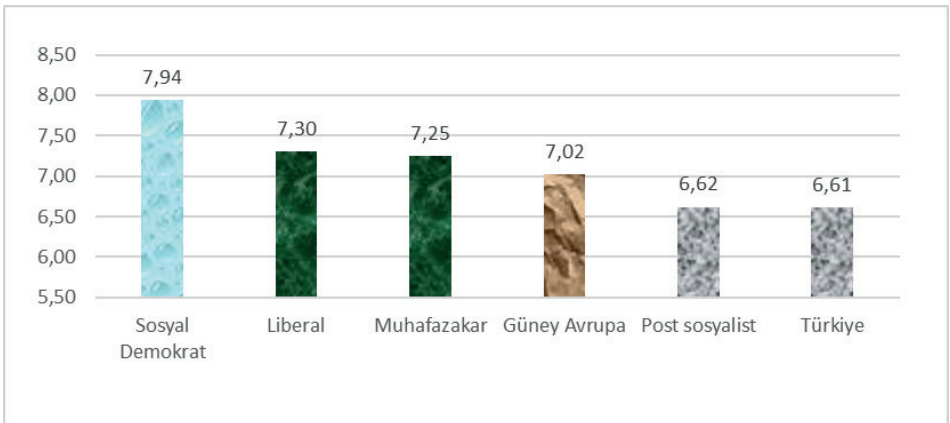
Hangi gruplar arasında farklılık olduğunu test etmek amacıyla, grup varyansları ve örneklem sayıları farklı olduğu için, Games-Howell çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır.

Bulgular

Avrupa Yaşam Koşulları Araştırmasında öznel iyi oluşun bilişsel boyutu olan yaşam memnuniyetini ölçmek üzere katılımcılara “Yaşadığımız her şeyi göz önünde bulundurarak, bugünlerde hayatınızdan ne derece memnun olduğunuzu 1-Hiç memnun değilim, 10- Çok memnunum olmak üzere 1 ila 10 arasında bir rakam kullanarak belirtir misiniz?” sorusu yöneltilmiştir.

Yaşam memnuniyeti literatürü, geçim sınırının üzerinde, yaşantısından memnun veya çok memnun olanların oranının memnun olmayanların oranından bir hayli yüksek olduğunu ortaya koyar. Benzer şekilde EQLS sonuçlarına göre tüm ülkeler toplamında yaşamından memnun olmadığını ifade edenlerin oranı %22’de kalırken memnun olanların oranı %78’dir.

Şekil 3, farklı refah rejimlerindeki ortalama yaşam memnuniyeti değerlerini göstermektedir. Sosyal Demokrat refah rejimi 7,9 ile en yüksek yaşam memnuniyeti ortalamasına sahiptir. Sosyal Demokratları sırasıyla Liberal, Muhafazakar, Güney Avrupa grupları izlemektedir. Post-Sosyalist ülkeler ile Türkiye yaşam memnuniyeti ortalamasında bu ülkelerin altında yer almaktadır.

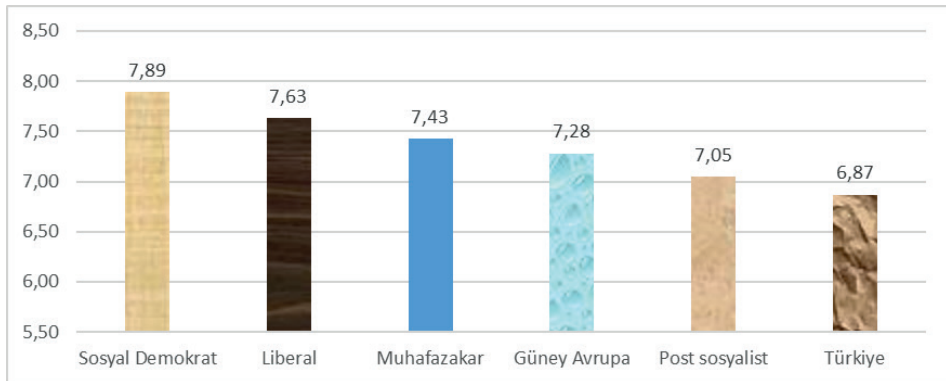

Şekil 3. Refah rejimlerinde yaşam memnuniyeti ortalamaları.

ANOVA bulguları Sosyal Demokrat gruptaki ülkelerde yaşam memnuniyetinin diğer tüm gruplardan istatistiki olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğunu göstermektedir. Bu grubu takip eden Liberal ve Muhafazakâr ülkeler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur. Güney Avrupa ülkelerindeki yaşam memnuniyeti ise Liberal ve Muhafazakâr ülkelerden istatistiksel olarak anlamlı ölçüde düşüktür. Sırasıyla en altta yer alan Post-Sosyalist ülkeler ile Türkiye’de ise yaşam memnuniyeti düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak ülkeler arası farklılıklar detaylı incelendiğinde Türkiye’deki yaşam memnuniyeti ortalamasının post-Sosyalist grupta yer alan Bulgaristan, Macaristan gibi ülkelerin bir hayli üstünde yer aldığı görülmektedir.

EQLS araştırmasında öznel iyi oluşun duygusal yönünü (duygulanım) ölçen pek çok soru mevcuttur. Duygulanımın en yaygın ölçülen boyutu mutluluktur. Genel mutluluk durumunu ölçmek için “Peki bütün bu saydıklarımızı düşünürseniz hayatınızdan ne kadar mutlu olduğunuzu 1- Hiç mutlu değilim ve 10- Çok mutluyum olmak üzere 1 ile 10 arasında bir rakam kullanarak söyler misiniz?” sorusu kullanılmaktadır.

Welch testi ülke gruplarının mutluluk düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir ($F = 154,422, p < .000$). Games-Howell post-hoc testi tüm refah gruplarının birbirlerinden istatistiksel olarak anlamlı ölçüde farklı olduklarını ortaya koymaktadır. En yüksek mutluluk ortalaması 7,89 ile Sosyal Demokrat gruptaki ülkelere aittir. Bu ülkeleri sırasıyla 7,63 ortalama ile Liberal, 7,43 ortalama ile Muhafazakâr, 7,28 ortalama ile Güney Avrupa ve 7,05 ortalama ile Post-Sosyalist rejimlerindeki ülkeler izlemektedir. Türkiye ise mutluluk seviyesinde 6,87 ortalama ile en alt sırada yer almaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Refah rejimlerinde mutluluk ortalamaları.

Sosyal Demokrat refah rejimlerinde en üst ve en alt gelir grupları arasındaki mutluluk farklarının en düşük olduğu görülmektedir. En yüksek mutluluk eşitsizlikleri Post-Sosyalist ülkeler ve Türkiye’dedir. Güney Avrupa memnuniyet eşitsizliklerinde olduğu gibi mutluluk eşitsizliğinde de ikinci sırada yer almaktadır.

Refah devletleri farklı gruplar arasındaki eşitsizlikleri giderme ve refahın yeniden dağıtımında değişen ölçülerde etkili olmaktadır. Memnuniyet eşitsizliklerinin en yaygın olduğu gruplar incelendiğinde gelir, istihdam durumu ve medeni halin memnuniyet eşitsizliğini önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Tablo 2 farklı gelir gruplarının memnuniyet ortalamaları ve bu gruplar arasındaki farkları göstermektedir.

Tablo 2

Gelir Gruplarına göre Yaşam Memnuniyeti ve Mutluluk

Refah Grubu	Ortalama Memnuniyet			Ortalama Mutluluk		
	En Alt Gelir	En Üst Gelir	Fark	En Alt Gelir	En Üst Gelir	Fark
Sosyal Demokrat	7,53	8,24	0,71	7,57	8,10	0,52
Güney Avrupa	6,34	7,33	0,99	6,80	7,48	0,67
Liberal	6,43	7,81	1,37	7,07	7,88	0,81
Muhafazakâr	6,57	7,67	1,10	6,91	7,88	0,97
Türkiye	5,89	7,20	1,31	6,22	7,49	1,27
Post-Sosyalist	5,82	7,30	1,48	6,29	7,61	1,32

Her refah grubu kendi içinde 4 gelir grubuna ayrılmış ve Tablo 2’de en alt ve en üst refah gruplarının ortalama yaşam memnuniyet ve mutluluk değerleri verilmiştir. Buna göre Sosyal Demokrat ülkelerde farklı gelir grupları arasındaki memnuniyet farkları en düşüktür. En yüksek refah memnuniyet eşitsizlikleri ise Post-Sosyalist ülkeler ile liberal gruptaki ülkelerde gözlenmektedir. Güney Avrupa’da memnuniyet ortalaması çok yüksek olmamakla birlikte en yüksek ve en düşük gelir grupları arasındaki memnuniyet eşitsizliğinin düşük olması dikkat çekicidir.

Bu veriler gelir adaletini sağlamaya çalışan vergi ve yardım politikaları uygulayan Sosyal Demokrat ülkelerin memnuniyet özelinde başarılı sonuçlar yakaladıklarını göstermektedir. Diğer taraftan Esping-Andersen’in (1999) da vurguladığı gibi piyasa merkezli ve eşitsizliği azaltıcı sosyal politikaların zayıf olduğu liberal ülkelerde ise farklı gelir grupları arasındaki memnuniyet farkı oldukça yüksektir. Benzer bir şekilde piyasa ekonomisine geçişte ciddi sıkıntılar yaşayan, önemli yolsuzluk ve siyasi

çekişmelerle boğuşan Post-Sosyalist ülkelerde zengin ve fakirler arasındaki mutluluk farkı diğer gruplara göre oldukça yüksektir. Türkiye'nin memnuniyet eşitsizlikleri özelinde bu iki gruptan daha iyi bir performans sergilediği görülmektedir. Her ne kadar daha ayrıntılı analizler yapılması gerekse de özellikle son yıllarda yapılan sağlık reformlarıyla her vatandaşa genel sağlık sigortası sunulması, yoksullar için yapılan aynı ve nakdi desteklerin artması ve diğer sosyal politika hizmetleri zengin ve fakir arasındaki memnuniyet farkını azaltmada etkili olduğu düşünülmektedir.

Tartışma

Farklı refah rejimlerinde öznel iyi oluşun iki temel etkeni yaşam memnuniyeti ve mutluluk boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Gelişmiş refah kurumlarına sahip, refah harcamalarının yüksek olduğu refah devletlerinde hem memnuniyet, hem de mutluluk ortalamaları, refah devleti kurumsallaşmasını tamamlayamamış ve refah harcamalarının daha düşük olduğu ülkelere göre daha yüksektir. Radcliff (2001) Sosyal Demokrat refah devletlerinin, vatandaşlarını refahın temininde pazardan bağımsız kıldığı için daha yüksek memnuniyet değerlerine sahip olduğunu iddia eder. Benzer şekilde, DiTella ve arkadaşları (2003), Avrupa'da refah harcamaları ve yaşam memnuniyeti arasında pozitif bir ilişki tespit etmişlerdir. Bu çalışmada da Sosyal Demokrat refah devletlerinin hem yaşam memnuniyeti hem de mutluluk ortalamalarının en üst seviyede olduğu ve bunların anlamlı olarak diğer refah rejimlerinden farklı olduğu bulunmuştur.

Uluslararası anketler ve araştırmalar Post sosyalist ülkelerde öznel iyi oluş seviyelerinin gelişmiş Batı ülkelerine göre düşük seviyelerde olduğunu göstermektedir. Komünizm vatandaşlarına yüksek bir yaşam kalitesi sunmamış olsa da sağlık, eğitim ve iş güvencesi gibi önemli alanlarda sağladığı yüksek sosyal korumanın ortadan kalkmış olması bu ülkelerdeki düşük yaşam memnuniyetini açıklayan sebeplerden biri olarak gösterilir (Ono ve Lee, 2016). Bu çalışmada da Post-Sosyalist ülkelerde ve Türkiye'de öznel iyi oluşun Avrupa'nın gelişmiş refah rejimlerinin gerisinde kaldığı görülmektedir. Hayat standartlarının düşük olmasının yanında; devletin sosyal refah uygulamalarının bu ülkelerin gerisinde kalması bunun temel sebeplerindedir. Hayat standartlarının yükselmesi ve başarılı sosyal politika uygulamaları bu ülkelerde öznel iyi oluş seviyelerini yükseltecektir. Örneğin, Türkiye'de 2003 yılında 10 üzerinden ortalama yaşam memnuniyeti 5,6, mutluluk ise 6,5 iken; 2012 yılında bunlar sırasıyla 6,6 ve 6,9'a yükselmiştir. Yaşam memnuniyetindeki 1 puanlık artış standart sapması çok düşük olan bu değişken için oldukça dikkat çekicidir. Türkiye bu artışla bazı Avrupa ülkelerini geçerek AB ortalaması olan 7,1'lik değere yaklaşmıştır. Bu artışta hayat standartlarından duyulan memnuniyet artışının yanında (2003= 4,6; 2012= 5,9) kamu hizmetlerinden, özellikle sağlık hizmetlerinden duyulan memnuniyet (2003= 3,9; 2012= 6,7) artışı çok etkili olmuştur (Eurofound, 2014).

Sosyal Demokrat refah rejiminin başarılı olduğu bir diğer husus ise farklı gelir grupları arasındaki öznel iyi oluş eşitsizliklerinin en aza indirilmesidir. Ono ve Lee (2013) Sosyal demokrat ülkelerin mutluluğu çok imtiyazlı olanlardan az imtiyazlı olanlara doğru yeniden dağıttığını bu sebeple yüksek gelir grupları ile düşük gelir grupları arasındaki mutluluk farkının çok küçük olduğunu iddia eder. Bu çalışmada da Sosyal demokrat ülkelerdeki düşük memnuniyet eşitsizliklerine karşı, Liberal ve Post sosyalist ülkelerdeki yüksek memnuniyet eşitsizlikleri dikkat çekmektedir. Sosyal Demokrat refah rejimlerini diğerlerinden ayıran sosyal refah uygulamalarında evrensellik ve toplumsal uzlaşmaya verilen önemdir. Sosyal sigortalar ve yüksek kaliteli sosyal hizmet uygulamaları Muhafazakâr refah rejiminde de mevcuttur; ancak Sosyal Demokrat ülkelerde haklar korporatist değil evrenseldir, meslek gruplarına göre farklılaşmaz, ayrıca liberal ülkelerdeki gibi damgalayıcı değildir. Rothstein (2010) bunu risk altındaki bir birey örneğiyle açıklar. Eğitim düzeyi düşük bekâr bir anne gelir testi ile sosyal yardım verilen bir ülkede, kreş masrafını karşılayamadığı için muhtemelen işsiz olacaktır. Bu kadın ve çocuğu seçici sistemde damgalayıcı refah yardımları ile toplumda varlığını sürdürmeye çalışacak; ancak çalışmayan ve vergi ödemeyen biri olarak damgalanıp sosyal dışlanmaya maruz kalacaktır. Evrensel sistemde ise bu kadının çocuğu diğer bütün vatandaşlar gibi kreşe gidebilecek; kadın çalışıp düşük de olsa kazandığı para ve devletin sunduğu diğer imkânlar ile yaşamını idame ettirirken, sosyal dokunun bir parçası olmaya devam edebilecektir. Sonuçta bu iki örnekteki birey ve bu bireylerin yetiştirdiği çocuklar farklı öznel iyi oluş seviyelerine sahip olacaktır.

Sonuç olarak; neoliberalizmin yükselişi ve diğer çağdaş etmenlerle ortaya çıkan refah rejimi krizinden nasibini alan refah rejimleri içinde Sosyal Demokrat ülkelerin vatandaşları hala en yüksek öznel iyi oluş seviyelerine sahiptirler. Sosyal politika uygulamaları geliştirirken bu ülkelerdeki başarılı uygulamaların titizlikle analiz edilmesi vatandaşların yaşam memnuniyeti ve mutluluğunu yükseltebilmek adına oldukça önemlidir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

Kaynakça/References

- Aidukaite, J. (2009). Old welfare state theories and new welfare regimes in Eastern Europe: Challenges and implications. *Communist and Post-communist Studies*, 42(1), 23–39.
- Akarsu, B. (1998). *Mutluluk ahlakı: Ahlak öğretileri-I*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Argyle, M. (1999). Causes and correlates of happiness. In D. Kahneman, E. Diener, & N. Schwarz (Eds.), *Well-being: Foundations of hedonic psychology* (pp. 353–373). New York, NY: Russell Sage Foundation.

- Aysan, M. F. (2012). Pension regimes, gender and generational inequalities: The persistence of institutional differences in ageing post-industrial democracies. In P. Vanhuysse & A. Goerres (Eds.), *Ageing populations in post-industrial democracies: Comparative studies of policies and politics* (pp. 106–126). London: Routledge.
- Aysan, M. F., & Aysan, U. (2017). The effect of employment status on life satisfaction in Europe. In M. H. Bilgin, H. Danis, E. Demir, & U. Can (Eds.), *Empirical studies on economics of innovation, public economics and management* [Proceedings of the 18th Eurasia Business and Economics Society Conference] (pp. 335–347). Springer.
- Cacioppo, J. T., & Berntson, G. G. (1999). The affect system architecture and operating characteristics. *Current Directions in Psychological Science*, 8(5), 133–137.
- Cantril, H. (1965). *The pattern of human concerns* (Vol. 4). New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Clark, A. E., & Oswald, A. (1994). Unhappiness and unemployment. *The Economic Journal*, 104(424), 648–659.
- Cox, R. (2004). The path-dependency of an idea: Why Scandinavian welfare states remain distinct. *Social Policy & Administration*, 38(2), 204–219.
- Di Tella, R., MacCulloch, R. J., & Oswald, A. J. (2003). The macroeconomics of happiness. *Review of Economics and Statistics*, 85(4), 809–827.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542–575.
- Diener, E. D., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71–75.
- Diener, E., & Biswas-Diener, R. (2002). Will money increase subjective well-being? *Social Indicators Research*, 57(2), 119–169.
- Diener, E., Lucas, R. E., Oishi, S., Snyder, C. R., & Lopez, S. J. (2002). Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 63–74). New York, NY: Oxford University Press.
- Diener, E., Oishi, S., & Lucas, R. E. (2003). Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology*, 54(1), 403–425.
- Easterlin, R. A. (1974). Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence. *Nations and Households in Economic Growth*, 89, 89–125.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Esping-Andersen, G. (1999). *Social foundations of postindustrial economies*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Eurofound. (2012). *European Quality of Life Survey 2012*. Retrieved from <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys/european-quality-of-life-survey-2012>
- Eurofound. (2014). *Yaşam kalitesi eğilimleri Türkiye: 2003–2012*. Retrieved from <https://www.eurofound.europa.eu/tr/publications/report/2014/quality-of-life-social-policies/trends-in-quality-of-life-turkey-2003-2012>
- Ferrera, M. (1996). The ‘Southern model’ of welfare in social Europe. *Journal of European Social Policy*, 6(1), 17–37.
- Frey, B. S., & Stutzer, A. (2000). Happiness, economy and institutions. *The Economic Journal*, 110(466), 918–938.

- Frey, B. S., & Stutzer, A. (2010). *Happiness and economics: How the economy and institutions affect human well-being*. New Jersey, NJ: Princeton University Press.
- Gallup, G. H. (1976). Human needs and satisfactions a global survey. *Public Opinion Quarterly*, 40(4), 459–467.
- Gana, K., Bailly, N., Saada, Y., Joulain, M., & Alaphilippe, D. (2013). Does life satisfaction change in old age: Results from an 8-year longitudinal study. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 68(4), 540–552.
- Gençöz, T. (2000). Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(46), 19–26.
- Joshanloo, M., & Weijers, D. (2014). Aversion to happiness across cultures: A review of where and why people are averse to happiness. *Journal of Happiness Studies*, 15(3), 717–735.
- Lucas, R. E., Clark, A. E., Georgellis, Y., & Diener, E. (2003). Reexamining adaptation and the set point model of happiness: Reactions to changes in marital status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(3), 527–539.
- Lykken, D., & Tellegen, A. (1996). Happiness is a stochastic phenomenon. *Psychological Science*, 7(3), 186–189.
- Myers, D. G., & Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological Science*, 6(1), 10–19.
- Ng, Y.-K. (2002). The East-Asian happiness gap: Speculating on causes and implications. *Pacific Economic Review*, 7(1), 51–63.
- Oishi, S., & Gilbert, E. A. (2016). Current and future directions in culture and happiness research. *Current Opinion in Psychology*, 8, 54–58.
- Ono, H., & Lee, K. S. (2013). Welfare states and the redistribution of happiness. *Social Forces*, 92(2), 789–814.
- Ono, H., & Lee, K. S. (2016). *Redistributing happiness: How social policies shape life satisfaction*. Santa Barbara, CA: Praeger.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2013). *OECD guidelines on measuring subjective well-being*. Washington, DC: Author.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2016). *OECD Statistics*. Retrieved from <http://stats.oecd.org/>
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme sürecinde refah devleti*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Pacek, A., & Radcliff, B. (2008). Assessing the welfare state: The politics of happiness. *Perspectives on Politics*, 6(02), 267–277.
- Radcliff, B. (2001). Politics, markets, and life satisfaction: The political economy of human happiness. *American Political Science Review*, 95(4), 939–952.
- Rothstein, B. (2010). Happiness and the welfare state. *Social Research: An International Quarterly*, 77(2), 441–468.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and Eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 141–166.
- Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(4), 719–727.
- Saris, W. E., Veenhoven, R., Scherpenzeel, A. C., & Bunting, B. (1996). *A comparative study of satisfaction with life in Europe*. Budapest: Eotvos University Press.

- Schilling, O. (2006). Development of life satisfaction in old age: another view on the “paradox”. *Social Indicators Research*, 75(2), 241–271.
- Spicker, P. (2008). *Social policy: Themes and approaches*. Bristol: Policy Press.
- Tuzgöl-Erdost, M. (2005). Öznel İyi Oluş Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(23), 103–111.
- Veenhoven, R. (1996). Developments in satisfaction-research. *Social Indicators Research*, 37(1), 1–46.
- Veenhoven, R. (2000). Freedom and happiness: A comparative study in forty-four nations in the early 1990s. In E. Diener & E. M. Suh (Eds.), *Culture and subjective well-being* (pp. 257–288). Cambridge, MA: The MIT Press.
- Watson, D., Clark, L. A., & Tellegen, A. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(6), 1063–1070.
- Wilson, W. R. (1967). Correlates of avowed happiness. *Psychological Bulletin*, 67(4), 294–306. <http://dx.doi.org/10.1037/h0024431>